

NOVÁ PUBLIKACE O TECHNICKÝCH PAMÁTKÁCH NA SLOVENSKU V ŠIRŠÍCH SOUVISLOSTECH

Souhrné práce o technických památkách různého typu na území jednoho státu se objevují poměrně zřídka a to platí jak o českých zemích, tak i o Slovensku. Pokud hovoříme o území ČR lze uvést bezesporu čtyřdílnou encyklopedii – Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. – IV. díl (obsahující i slovníky a dodatky), Praha nakladatelství Libri 2001 – 2004 (hlavní editorka Hana Hlušíčková). V rámci edice Kulturné krásy Slovenska vydalo nakladatelství Dajama v Bratislavě v roce 2007 publikaci pod názvem Technické pamiatky. Autoři jsou Ladislav Mlynka a Katarína Haberlandová. Autoři rozdělili publikaci na tři základní oddíly - na Památky: I. výroby, II. techniky a III. vědy a ty ještě dále dělí na jednotlivé typy památek. Památky výroby autoři rozčleňují na lidové technické památky, kam zahrnují různé typy mlýnů, dále kovářny, hrnčířské a modrotiskové dílny a rovněž vápenické pece. Banské (hornické památky) rozdělili autoři ne podle typů památek, ale podle názvů jednotlivých hornických děl (nalezišť či těžebních oblastí). Jedná se o oblast Banské Štiavnice, dále Kremnice a Španej Doliny, do této kategorie technických památek byl však pojat i solivar v Prešově a opálové doly v Dubníku (ležící severovýchodně od Košic). Hutnické památky zahrnují železářské hamry a vysoké pece a průmyslové památky pak obsahují různé typy provozů – mincovnu v Kremnici, výroby majoliky a fajánse, jakož i průmyslové mlýny a vodojemy. Jako zvláštní podkapitolu autoři zařadili pojednání o průmyslových památkách v hlavním městě Slovenska – v Bratislavě. Památky techniky pak mapují různé typy mostů (dřevěné, kamenné a jako zvláštní oddíl je pak uveden lázeňský kolonádový most v Piešťanech), železniční památky (kdy lesní železnice představují v podstatě dopravní specifikum na Slovensku, dále železniční památky hlavní železniční sítě a železniční památky na území Bratislavy). Důležitou součástí památek techniky na Slovensku tvoří památky vodního hospodářství a energetiky (zejména vodní nádrže, vodojemy a elektrárny). Celou knihu pak uzavírají památky věd přinášející základní údaje o slovenských observatořích. Technická muzea na území SR pak zahrnují Slovenské zemědělské muzeum v Nitře a Slovenské banské muzeum v Banské Štiavnici (obě jsou součástí oficiálně deseti skanzenů – muzeí v přírodě na území Slovenska) a rovněž do této skupiny muzeí patří Slovenské technické muzeum v Košicích s celoslovenskou působností.

Podle mého názoru dělení technických památek na Slovensku není striktně typologické, do jejich klasifikace vstupují hlediska regionální a rovněž fenomén hlavního města Bratislavy). Vzhledem k vývoji průmyslové výroby a dějin techniky na území

Slovenska zaujímají ve výše uvedené publikaci přední místo lidové technické památky spojené převážně s prostředím venkova – mlýny, kovářny, hrnčířské a modrotiskové dílny a druhou skupinu technických památek pak tvoří památky na důlní činnost spojené převážně s nalezišti drahých kovů a železné rudy na území Slovenska. Specifikou vesnických technických staveb na Slovensku jsou tzv. plavající lodní nebo-li říční mlýny, které stály v toku řeky a dále pobřežní kolové

mlýny situované na Malém Dunaji, které dříve stávaly na většině velkých evropských řek, zejména ve městech. Naproti tomu větrné mlýny se na území Slovenska vyskytovaly velmi málo, převážně v západní části Slovenska na Záhoří. O této skutečnosti svědčí i jediný zachovaný větrný mlýn na Slovensku a to zděný holandského typu v Holíči. Mezi vesnické technické stavby jsou zahrnuty i vápenické pece, které jsou spojené zejména s rozvojem zděné výstavby na vesnici od konce 18. století a tato výroba představovala tradiční sezónní zaměstnání obyvatelstva regionů bohatých na vápenec (Malé Karpaty, okolí Nitry). Z hornických oblastí vyniká zejména střední Slovensko, na prvním místě je tedy uveden region Banské Štiavnice, kde významnou součástí prezentovaných památek na těžební činnost jsou tzv. vodní nádrže (čili „tajchy“), z nichž se rozváděla voda pro pohon důlních zařízení, (v nejstarším období zejména vodních kol). I další technické památky (na hornickou činnost) v oblasti Kremnice a Španieľ Doliny zahrnují zajímavá vodní díla – Turčekovský vodovod a Špaňodolinský hornický vodovod. Jde vesměs o technická vodní díla vniklá od konce 15. do 17. století.

S problematikou památek na hornickou činnost úzce souvisejí výrobní objekty dokumentující rozvoj hutnictví a železářské výroby. Nejznámější z těchto památek je určitě skupina hamrů v obci Medzev, kde se zhruba ze 100 hamrů pracujících v 19. století dochovalo 6 objektů – pouze však Tischlerův hamr je prezentován veřejnosti jako expozice Technického muzea v Košicích. Je zajímavé, jak uvádějí autoři, že obyvatelé obce Medzev vynikali zvláštními rysy lidové duchovní i hmotné kultury a patřili k německé etnografické skupině tzv. Mantáků. Jako technické památky hutnické výroby je dochováno několik vysokých pecí, z nich asi nejzajímavější stavby představuje vysoká pec v Červeňanech (oblast Gemera) a potom Osrblí – Tři Vody (na území bývalé Zvolenské župy). Oba objekty pocházejí z druhé poloviny 19. století.

Publikace je vybavena kvalitními barevnými fotografiemi zachycujícími současný stav technických památek. I když publikace (i vzhledem k rozsahu cca 100 stran) nemůže plnit funkci monografického díla, přesto podává přehledným způsobem v jistém výběru přehled o nejvýznamnějších dochovaných technických památkách na území Slovenské republiky.